

KANTON SARAJEVO

Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade

NASTAVNI PLAN I PROGRAM

SREDNJE ŠKOLE ZA STRUČNO OBRAZOVANJE I OBUKU

(TROGODIŠNJE OBRAZOVANJE)

Predmet: GRAĐANSKO OBRAZOVANJE/DEMOKRATIJA I LJUDSKA PRAVA

Sarajevo, avgust 2016. godine

Na osnovu člana 70. Zakona o organizaciji uprave u Federaciji Bosne i Hercegovine („Službene novine Federacije BiH“, broj.35/5), u skladu sa čl. 25 i 26. Zakona o osnovnom odgoju i obrazovanju („Službene novine Kantona Sarajevo“, broj: 10/04, 21/06, 26/08, 31/11, 15/13 i 1/16) i čl. 35. i 36. Zakona o srednjem obrazovanju („Službene novine Kantona Sarajevo“, broj: 23/10 i 1/16), ministar za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo je imenovao Komisiju za izmjenu nastavnih programa za osnovnu i srednju školu iz predmeta GRAĐANSKO OBRAZOVANJE/DEMOKRATIJA I LJUDSKA PRAVA

Stručni aktiv/Komisija za izradu Nastavnog plana i programa za gimnazije, srednje stručne škole i osnovne škole Kantona Sarajevo:

Mr. sci. Sedžida Hadžić, predsjednik, Treća gimnazija

Dr. Mirsad Cvrk, član, „OŠ Isak Samokovlija“

Igor Smiljanić, prof. član, Srednja medicinska škola

Prof. dr. Salih Fočo, član, Filozofski fakultet

Mirsada Lukač, prof. OŠ „Mehmed- beg Kapetanović Ljubušak“

SADRŽAJ

Str.

1. CILJEVI I ZADACI	-----4-5
2. TEMATSKE CJELINE	-----6-8
3. ISHODI UČENJA	-----8-9
4. ISHODI PODRUČJA	-----9-11
5. DIDAKTIČKO-METODIČKA UPUTA ZA REALIZACIJU PROGRAMA	---12
6. PROFIL I STRUČNA SPREMA ZA REALIZACIJU PROGRAMA	-----13

SREDNJE ŠKOLE ZA STRUČNO OBRAZOVANJE I OBUKU
(TROGODIŠNJE OBRAZOVANJE)

GRAĐANSKO OBRAZOVANJE/DEMOKRATIJA I LJUDSKA PRAVA

TREĆI RAZRED

2 časa sedmično, 70 časova godišnje,

CILJEVI

Program je usmjeren ka učeniku s ciljem pomoći u postizanju sposobnosti kritičkog razmišljanja, samostalnog prikupljanja podataka i njihovu evaluaciju. Ispitivanje se odvija u odnosu na prednosti i nedostatke. Bitno je da se učenici osposobe za timski rad. U rješavanju problema uče se toleranciji, efikasnoj komunikaciji, dogovaranju. Potrebno je da se upoznaju s položajem pojedinca u društvu, te da i sami kao članovi zajednice promoviraju vlastite interese. Uz to promovira se i zajednički interes i zajedničko dobro. Važna je spoznaja o potrebi aktivnog učešća sa prezentacijom vlastitih potreba, ali i odgovornošću za učešće, kao i spoznaja o načinima učešća.

Cilj programa je saznajna i pragmatična prezentacija kako bi se učenici osposobili da budu u stanju da koriste spoznaje i dalje razvijaju:

- Temeljne principe i koncepte demokratskog društva i njegove istorijske, sociološke i politološke osnove i pozadine .
- Građanska uvjerenja, vještine i odgovornosti koje su važne za efektivno i odgovorno učešće u životu u demokratskoj zajednici i civilnom društvu,
- Spoznaje o humanitarnom pravu i potrebi ponašanja u skladu s osnovnim principima međunarodnog humanitarnog prava
- Ponašanja i principe u skladu sa temeljnim demokratskim vrijednostima, poput poštivanja ljudskih prava, dostojanstva, slobode i jednakosti.
- Unutrašnji ustroj BiH i odnos s drugim zemljama.

ZADACI

Zadaci Nastavnog plana i programa iz predmeta Građansko obrazovanje/Demokratija i ljudska prava su u skladu sa zadatim ciljevima. To znači da se zadaci mogu svesti na slijedeće:

- Jačanje svijesti o vlastitom identitetu i individualnosti
- Razvijanje karakternih osobina u djelotvorno učešće u demokratskom društvu

- Razvijanje shvatanja pojmova i principa funkcioniranja otvorenog i multikulturalnog društva
- Praktična primjena koncepta u vlastitom ponašanju
- Razvijanje pojmova vlasti uopće, nivoa i grana vlasti
- Razumijevanje ideje ljudskih prava i stvaranje osjećaja odgovornosti
- Djelovanje u skladu poštivanja prava drugih
- Moguće predviđanje posljedica vlastitih odluka
- Razvijanje samopoštovanja i poštivanja drugog
- Usmjeravanje učenika na pravilan odnos prema sebi, drugima, radu, učenju, te osobnom informisanju o javnim pitanjima
- Informisanje o javnim problemima i pitanjima
- Razvijanje, zauzimanje i odbrana stavova vezanih za pitanje funkcija vlasti i ljudskih prava
- Razvijanje sposobnosti uočavanja problema i njegovog značaja za pojedinca i zajednicu
- Podsticanje humanih međuljudskih odnosa i tolerantno rješavanje sukoba
- Razumijevanje pojmova: građanska vrlina, vlastiti interes, zajedničko dobro, humanost
- Podsticanje humanih međuljudskih odnosa
- Razvijanje vještina timskog rada, demokratskog donošenja odluka, poštovanja različitosti i drugačijih stavova, uvjerenja
- Razvijanje osjećaja odgovornosti i mogućnosti da se predvide posljedice vlastitih odluka
- Kontinuitet u saznavanju o građanskom obrazovanju
- Osposobljavanje za uočavanje problema, te značaja za pojedinca i zajednicu
- Razvijanje shvatanja pojmova građanske vrline
- Razumijevanje i razvijanje koncepta humanitarnog prava
- Humanizacija vrijednosnog sistema u Bosni i Hercegovini

TEMATSKE CJELINE

I TEMELJI USTAVNE DEMOKRATIJE

- Kreiranje atmosfere u razredu
- Zašto nam treba vlast?
- Da li nam treba vlast? -Debata za cijeli razred
- Razvoj Ustavne demokratije –
- Ograničena i neograničena vlast

II ZAŠTITA LJUDSKIH PRAVA

- Demokratija se može naučiti u učionici: Kako procijeniti pravilo?
- Demokratski i nedemokratski sistemi
- Politika i provođenje zakona
- Vladavina zakona

III ISTRAŽIVANJE HUMANITARNOG PRAVA

- Humanitarna perspektiva:
  1. Dilema posmatrača
  2. Šta posmatrači mogu učiniti
  3. Uticaj posmatrača
- Ograničenja u oružanom sukobu
  4. Ograničenja razaranja i osnovna pravila MHP-a
  5. Ljudska prava i Međunarodno humanitarno pravo
- Pravo na djelu

6. Otkrivanje kršenja Međunarodnog humanitarnog prava

- Osiguranje pravde

7. Načela pravde

8. Sankcionisanje kršenja Međunarodnog humanitarnog prava

- Odgovor na posljedice rata

9. Etika humanitarnog djelovanja

IV BiH i ZAŠTITA LJUDSKIH PRAVA

- Nivoi vlasti u Bosni i Hercegovini
- Tri grane vlasti
- Prava građana zaštićena Ustavom Bosne i Hercegovine
- Prava građana zaštićena entitetskim/kantonalnim Ustavima
- Evropska konvencija o ljudskim pravima – originalna i prilagođena verzija

V SVI SMO ISTI –SVI SMO RAZLIČITI

- Čovjek i građanin – građanska vrlina
- Kako građani mogu učestvovati – odgajanje aktivnog građanina
- Prava pojedinca i zajedničko dobro

VI CIVILNO DRUŠTVO (ISTA PRAVA RAZLIČITI INTERESI)

- Civilno društvo i demokratija
- Predstavljanje građana – društvene organizacije
- Predstavljanje građana – interesne grupe
- Sloboda izražavanja
- Uloga medija u demokratiji
- Uloga kompromisa u rješavanju konflikta
- Vježba “Rješenja u kojem su svi dobitnici" * (Vijeće Evrope)
- Demokratski izbori

- Izbor dobrog vođe
- Pravedne procedure

VII BiH I SVIJET

- Odnosi BiH sa drugim državama
- Vanjska politika BiH
- Međunarodne organizacije u BiH
- Evropska unija

VIII PRIVREDA ZEMALJA U TRANZICIJI

- Demokratija i ekonomija
- Osnovne karakteristike privrednih sistema zemalja u tranziciji

IX PROJEKT GRAĐANIN

- Objašnjenje projekta
- Rad na izradi razrednog portfolija

ISHODI UČENJA

Učenici će znati da objasne kako je u demokratiji osnovna funkcija vlasti da štiti ljudska prava svakog građanina, te da osigura ravnotežu između prava pojedinca i zaštite zajedničkog dobra.

Učenici će imati informacije, znanja i sposobnosti za donošenje razumnih odluka o procjeni i razvijanju pravila i zakona.

Radom na projektu, te proučavanjem slučajeva kršenja ljudskih prava steći će se praktična znanja o institucijama i zakonima zaštite ljudskih prava na svim nivoima vlasti.

Učenici se upoznaju s građanskim karakteristikama i građanskim vrlinama. Polazi se od individue i individualnih ličnih vrijednosti. Tretiraju se pojmovi kroz odnos prava pojedinca i zajedničkog dobra, čije usklađivanje je od vitalnog interesa za zdravo funkcioniranje demokratskog društva.

Stečeno znanje će se iskoristiti za primjenu u društvu. U demokratskim društvima razvija se koncept civilnog društva zbog mnogostrukih funkcija i aktivnosti. Riječ je o nezavisnim i dobrovoljnim društvima i oblicima organiziranja.

Učenici će biti u stanju da stečena znanja koriste u razvijanju sposobnosti za aktivno učešće u civilnom društvu. Također će moći demonstrirati razumijevanje različitih načina predstavljanja građana u društvu.

Učenici će ispitati dio osnovnih karakteristika i funkcija medija, slobode izražavanja i izbora u demokratskom društvu.

Upoznat će se s osnovnim principima humanitarnog prava i razvijati svijest o neophodnosti humanog i humanitarnog djelovanja kao što su:

- poštivanje života i ljudskog dostojanstva, prije svega u vrijeme nasilja i oružanog sukoba,
- svijest o zaštiti u oružanom sukobu koja je određena humanitarnim pravom,
- razvijanje svijesti o potrebi suprostavljanju inferiornosti i osjećaju beznadežnosti u situacijama nasilja,
- razvijanje svijesti o potrebi angažiranosti u promoviranju solidarnosti i pružanja zaštite žrtvama, te sprečavanju nasilja

Učenici će znati istražiti uvjete za prijem naše zemlje u Evropsku Uniju. Primjenjujući znanja i sposobnosti kritičkog razmišljanja učenici će moći analizirati prednosti i nedostatke uključivanja u savremene tokove i bit će osposobljeni da iznesu svoj stav.

ISHODI PODRUČJA

Temelji ustavne demokratije

Uvodna vježba “Grb” je predviđena da poboljša atmosferu u razredu i stvori uslove za bolji grupni rad. U uvodnim lekcijama učenici uče vezu izmenu prirodnih prava čovjeka i vlasti koja se formira u svrhu zaštite tih prava. U kratkom historijskom prikazu razvoja demokratskih Ustava ispituju razne izvore vlasti kroz historiju, i stvaraju perspektivu o potrebi ograničavanja vlasti tako da se uspostave pravila koja moraju poštovati i predstavnici vlasti i građani.

Oni isto tako izučavaju različite filozofske postavke o vlasti kroz historiju, da bi mogli shvatiti kako da se ograniči vlast da se spriječi njena zloupotreba. Po završetku ovog poglavlja učenici bi trebali da su u mogućnosti da objasne kako je u demokratiji osnovna

funkcija vlasti da štiti ljudska prava svakog građanina, i da obezbjedi ravnotežu sa zajedničkim dobrom.

Zaštita ljudskih prava

U prvom poglavlju učenici treba da utvrde stav da je u demokratskom društvu svrha vlasti da štiti ljudska prava. Kako možemo procijeniti da li je društvo demokratsko ili nije? Kako možemo procijeniti da li je obezbjevena vladavina zakona ili vladavina pojedinca?

Učenici dobijaju znanje i sposobnosti da donesu informirane i razumne odluke o pitanjima vezanim za funkcije vlasti. Učenici kroz vježbu u uvodu dobivaju znanje i sposobnosti da donesu informirane i razumne odluke pri procjeni ili razvijanju pravila i zakona.

Istraživanje humanitarnog prava

Učenici treba da se upoznaju sa osnovnim principima humanitarnog prava i pravima i obavezama svakog građanina koji se zasnivaju i proizlaze iz principa humanitarnog prava. Učenici će biti senzibilirani da uoče i prepoznaju potrebe drugih, da izraze neslaganje uz dužno poštivanje potreba drugih i drugačijeg mišljenja, uoče potrebu mirnog rješavanja konflikta, institucionalno osude ponašanja suprotnih principima humanitarnog prava, te neophodnost kritičkog razmišljanja o pojavama u društvu.

U oblasti humanitarnog prava radi se iz svih pet oblasti određen broj časova, zavisno od raspoloživog vremena prema procjeni nastavnika, ali obavezno navedene časove iz svih modula iz Priručnika MKCK.a.

Kako vlasti u Bosni i Hercegovini štite ljudska prava?

U prvom poglavlju učenici uče kako je organizirana vlast u našoj zemlji. Oni uče nivoe vlasti i podjelu na tri grane vlasti na svakom nivou, da bi provjerili koliko je vlast kod nas ograničena i izbalansirana, tj. da bi primijenili kriterije koje su učili u prethodnim poglavljima, a koje se odnose na stupanj demokracije.

Zatim se proučava Ustav BiH i Ustavi entiteta/kantona, sa akcentom na zaštitu ljudskih prava građana. Radom na projektu ili ispitivanju nekog od slučajeva kršenja ljudskih prava, učenici će steći praktična znanja o institucijama i zakonima kojima se štite ljudska prava na svim nivoima vlasti.

Svi smo različiti- Svi smo isti

Ovaj dio priprema učenike da steknu znanja i razviju sposobnosti potrebne za aktivno učešće građana u demokratskom društvu, sa akcentom na "stav", odnosno želju građana da se uključuju. Upoznavanjem sa građanskim vrlinama i karakteristikama građana polazi se od pojedinca i individualnih ličnih vrijednosti. Tretiraju se pojmovi odnosa prava pojedinca i zajedničkog dobra, čije je usklađivanje od vitalnog interesa za zdravo

funkcionisanje demokratskog društva. U vježbi za razred preporučuje se da učenici urade projekat za razred po pitanju "ostanka u zemlji".

Civilno društvo: Ista prava- različiti interesi

U ovom dijelu učenici koriste znanje koje su prethodno stekli i primjenjuju ga na društvo, razmatrajući koncept civilnog društva. U demokratskim društvima civilno društvo je jako razvijeno, i ima mnogostruke funkcije i aktivnosti. Sve su one dobrovoljne, i nezavisne od djelovanja vlasti. Civilno društvo se kroz istoriju najčešće razvijalo preko nezavisnih vjerskih institucija, koje su nastojale da ograniče moć vladara i da obezbjede minimum poštovanja ljudskih prava. U savremenom demokratskom društvu civilno društvo se bazira na nevladinim organizacijama, društvenim organizacijama ili interesnim grupama. Učenici će moći da steknu znanja i razviju sposobnosti potrebne za aktivno učešće u civilnom društvu i da demonstriraju razumijevanje različitih načina predstavljanja građana u društvu. Osim toga učenici će ispitati neke od osnovnih karakteristika i funkcija medija, slobode izražavanja i izbora u demokratskom društvu. U vježbi za razred preporučuje se vježba "pobjednik-pobjednik" iz materijala Vijeća Evrope.

Mi trebamo svijet - svijet treba nas

Nakon uvodne vježbe učenici će razmatrati neke od razloga zašto zemlje uopće saraduju, i kako izgleda život u izolaciji. Zatim će ispitati načine na koje države međusobno saraduju, šta je to vanjska politika i šta sve utiče na formiranje stavova u pogledu zvanične saradnje sa drugim državama. Potom se obrađuju teme o različitim međunarodnim organizacijama koje djeluju u našoj zemlji, i ispituje njihovo djelovanje. Učenici će ispitati uslove pod kojima bi naša zemlja trebala da bude primljena u Evropsku Uniju. U primjeni znanja i sposobnost kritičkog razmišljanja oni treba da analiziraju sve prednosti i mane takvog uključivanja, i donesu svoj stav.

Privreda zemalja u tranziciji

Ekonomija i demokratija su naglašeno povezane. Posebna važnost je za zemlje u tranziciji.

Učenici će steći osnovne smisao djelovanja ekonomskih faktora i njihovog značaja za demokratiju, ali i demokratskog okruženja za privredni razvoj. Posebno će se naglasak stiviti na niz poteškoća koje sa sobom nosi period tranzicije.

Projekt građanin

Cilj ovog programa je u tome da se učenici nauče i znaju:

- Izraziti svoje mišljenje i argumentirati stavove

- Identificirati i izabrati problem, odrediti prioritet u nizu
- Procijeniti koji su nivoi vlasti i institucije odgovorne za rješavanje problema
- Načinu/načinima uticanja na mjere javne politike
- Načinu/načinima stvaranja akcionog plana za rješavanje problema

DIDAKTIČKO-METODIČKA UPUTA ZA REALIZACIJU PROGRAMA

Metodologija i tehnologija rada je koncipirana u svim predviđenim udžbenicima, priručnicima, radnim sveskama i slično. Neophodno je raditi pripreme i inovirati ih. Nastavnici treba da rade na razvijanju:

- Intelektualnih sposobnosti učenika,
- Korištenja intelektualnih sposobnosti učenika pri analizi,
- Uključivanje učenika u diskusiju u razredu,
- Djelotvorne pozitivne strategije u provjeravanju postignuća učenika.
- Način ocjenjivanja ne treba biti klasičan i tradicionalan, jer ni organizacija nastave nije takva. Obzirom da se radi o timskom radu, interaktivnoj metodi učenja, nastavnik treba na jednostavan način vrednovati svakog učenika na osnovu nekoliko kriterija:
  - Mogućnost identifikacije osnovnih ideja i koncepata, te principa (načina na koji su ti globalni pojmovi primjenjuju u praksi)
  - Iskazan nivo razumjevanja sadržaja – od sposobnosti identifikacije pa sve do složene sposobnosti analize i korištenja principa na svakodnevnom životnim situacijama
  - Aktivnost učešća u grupi
  - Interakcija sa drugim učenicima u razredu i izvan učionice, zainteresovanost za vrijeme rada
  - Izrada referata, eseja, ilustracija, praćenje događaja iz javne sfere izvan nastavnog procesa
  - Vještine/sposobnosti (tolerancija, objektivnost, razumjevanje različitih pristupa i stanovišta, drugačijih potreba itd.)

Ocjene treba dati javno, uz obrazloženje svake ocjene, jer samo tako učenik može imati motiva za postizanjem boljih rezultata. Koristiti grupno i samoocjenjivanje, ili formirati grupe učenika koje će, uz nastavnika, ocjenjivati rad kolega.

Profil i stručna sprema za realizaciju programa:

U gimnaziji nastavu iz predmeta Građansko obrazovanje/Demokratija u ljudska prava može izvoditi nastavnik koji je završio:

- Fakultet društvenih nauka i stekao zvanje: profesor, magistar i doktor
- Certificirani profesori u organizaciji CIVITAS-a i Vijeća Evrope